

Forum en Arena

Raymond Brulez in de tijdschriften *Forum* en *Cassandra*, 1932-1936

Indien de naam Borgen u bekend is, komt dat allicht niet omdat u ooit *Het huis te Borgen* van de Vlaamse auteur Raymond Brulez hebt gelezen maar omdat u in Kopenhagen het parlamentsgebouw Christiansborg kent of de naam associeert met de Deense televisieserie die in 2013 door de NPO en de VRT werd uitgezonden. In Brulez' vierdelige geromantiseerde autobiografie *Mijn woningen (1950-1954)* waarvan *Het huis te Borgen* het eerste deel vormt, is Borgen de fictieve naam van het badstadje Blankenberge waar Brulez in 1895 geboren werd en zijn kinderjaren doorbracht. Vader Brulez was vrijmetselaar, gedurende 25 jaar gemeentesecretaris van Blankenberge. Moeder stamde uit een katholieke familie van Blankenbergse hotelhouders en dreef zelf vlak bij de Zeedijk het hotel-pension *Maison Brulez-D'Hondt* dat in het boek van haar jongste zoon het 'Huis te Borgen' werd. Na de voortijdige dood van vader Brulez in 1906 verhuisde de weduwe met haar vijf kinderen naar Watermaal bij Brussel.

In het katholiek-liberale België van het begin van de twintigste eeuw – geregeerd door Franstalige adel en haute bourgeoisie – groeide Raymond Brulez niet anders dan andere Vlaamse schrijvers en kunstenaars van zijn generatie op als product van Franstalig onderwijs. In zijn geval het Athénée d'Ixelles in de Brusselse gemeente Elsene die aan Watermaal grenst, en de Université Libre de Bruxelles, waar alleen de cursus Nederlandse literatuurgeschiedenis van August Vermeylen in het Nederlands gedoceerd werd. Omdat zijn gedachtewereld werd gevormd en gevoed door de Franse cultuur en literatuur, van Voltaire tot Apollinaire, schreef Brulez zijn leven lang vlotter en correcter Frans dan Nederlands. In 1936 constateerde een correspondent van het Parijse maandblad *Mercure de France*: 'Raymond Brulez, un nom très latin, est un admirable connaisseur de la littérature française et, comme il excelle dans les fantaisies littéraires et philosophiques, il s'impose comme un brillant esprit tout à fait français, pour qui Proust, Stendhal et Voltaire n'offrent

plus de secrets.¹ Aan de Franstalige Brusselse universiteit was Raymond Brulez overigens niet meer dan één jaar vergund. Een maand nadat hij in juli 1914 zijn eerstejaarsdiploma Germaanse filologie in ontvangst mocht nemen, brak de Eerste Wereldoorlog uit en bleef de universiteit uit protest tegen de Duitse bezetting vier jaar gesloten.

Twee van zijn broers waren als lid van het collaborerende schijnparlement dat zich Raad van Vlaanderen noemde, en als docent aan de door de Duitsers vervlaamste universiteit van Gent direct betrokken bij de poging om Vlaanderen met Duitse steun te “bevrijden” uit het Belgische staatsverband. Na de oorlog was de naam Brulez dus een besmette naam. Raymond sukkelde van het ene tijdelijke baantje in het andere, tot hij dankzij zijn groeiende literaire reputatie werd aangeworven door het jonge Nationaal Instituut voor Radio-Omroep (NIR) in Brussel. In 1936 werd hij literair adviseur, in 1947 directeur van de gesproken uitzendingen.

Brulez’ debuut in 1930 met de korte roman *André Terval*, met de ironische ondertitel *Inleiding tot een leven van gelijkmoedigheid*, getuigde vooral van een voor het katholieke Vlaanderen van het interbellum provocerende vrijmoedigheid die verklaart waarom hij jarenlang onuitgegeven bleef. Elsevier-uitgever Herman Robbers zag in Brulez ‘een der pittigste, origineelste jongere Vlamen’² en inderdaad is de verhalen suite *Sheherazade of Literatuur als losprijs* uit 1932³ wel het meest spirituele proza in de Vlaamse literatuur van die jaren, vol ironische allusies op eigentijdse toestanden. Mede geïnspireerd door de ondertitel ‘Literatuur als losprijs’ gingen postmo-

kijk op de modernistische kunst van de jaren 1920 en op de dilemma's van het individu in de naoorlogse maatschappij. In 'Het Beeld van de eeuwige godin', het tweede verhaal, laat de beeldhouwer zich in zijn behoefte om mee te gaan met zijn tijd ertoe dwingen zijn perfecte vrouwensculptuur steeds verder te verminken. Wat overblijft, is een kaal blok marmer dat als grafmonument moet dienen voor het hondje van de vrouw die model stond voor het beeld.

Drie van de verhalen uit de bundel werden voorgepubliceerd in *De Gids* ('De fatsoenlijke faun'), *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift* ('De achtste reis van Sindbad') en *Forum* (het titelverhaal 'Sheherazade'), maar ondanks de gunstige recensies werd de boekuitgave een winkeldochter. In een brief aan redacteur Maurice Roelants van *Forum* luchtte Brulez zijn frustratie: 'Van mijn *Sheherazade* werden hoop en al 220 exemplaren verkocht en tusschen die 220 roekeloozen zijn er minstens 100 die het zullen vertikken nog ooit een boek van Brulez te koopen.'⁶

NOORD EN ZUID

Alleen omdat Nijgh & Van Ditmar-uitgever Doeke Dijkstra ook in Vlaanderen abonnés wilde werven voor zijn tijdschrift *Forum*, werd de Vlaamse romancier Maurice Roelants bij de start in 1932 opgenomen in de redactie. Van een vlotte samenwerking tussen de katholieke Vlaming en de vrijzinnige Nederlandse redacteurs Menno ter Braak en Eddy du Perron was in de eerste jaargang al geen sprake. Na de tweede jaargang werd de redactie gesplitst, al was dat natuurlijk geen afdoende oplossing. De Vlaamse redactie bestond immers uit drie katholieken – Roelants, Marnix Gijsen en Gerard Walschap – en de socialist Raymond Herreman, die nauwelijks invloed had op de redactionele beslissingen. Omdat Gijsen ondanks de afspraak dat de twee redacties autonoom zouden functioneren, zijn veto uitsprak tegen de erotische novelle 'Virginia' van Ter Braaks zwager Victor Varangot, kwam het tot een breuk die niet meer te lijmen viel.

Sinds de uitgave van de correspondentie tussen Ter Braak en Du Perron is het verhaal van de ondergang van *Forum* in 1935 een bekend hoofdstuk in de literatuurgeschiedenis van het interbellum. Niet of nauwelijks bekend is dat de Vlaamse redactie ook morele bezwaren had tegen andere inzendingen dan de novelle van Varangot, met name tegen 'De klok', 'De tweesprong' en 'De maagdensprong' van Brulez. 'De tweesprong' vond Roelants 'een echt en trouwens aardig vervolg' op het titelverhaal, 'maar 'onze redactie voelde minder voor publicatie, omdat het juist een vervolg is op iets dat als afgerond geheel een goeden indruk maakte.'⁷ Gezien de discussies waaraan *Forum* drie jaar later ten onder ging, was de eigenlijke reden van de weigering wellicht dat Roelants, Gijsen en Walschap bang waren voor de reacties in Vlaanderen op dit verhaal waarin Brulez de burgerlijke fatsoensmoraal in het algemeen en de katholieke huwelijksmoraal in het bijzonder op de korrel neemt.

De redactionele problemen bij *Forum* en de weigering van drie verhalen zijn

Waarde Heer Brulez,
 Met binnensporing belangstelling volg ik
 uw rubriek in Casfandee. De stukken van
 De Perren en Te Braak waren nauwkeurigste.
 Te Braak zelf, die ik Inleiding is... en Pajis
 sprak van u ook gis mee ingesomen.
 Mag ik u als een klein keng
 van mijn waardering van uw werk ten
 bate van uw literatuur een laatste ex
 van mijn enthousiaste Bemidd. Ik hoop, dat
 u u eenig behagen in zelf scheppen.
 Met vriendelijke en kambrande hoopvolle
 groeten, steeds groene uw
 G. K. Hof

↑
 alsoe tot ikent:
 G. K. Hof
 21-1-1934

Bijschrift

mogelijk de verklaring voor Brulez' afwezigheid in de tweede jaargang. Het spraakmakende blad bleef evenwel een unieke publicatiemogelijkheid, en dus ging hij na de splitsing van de redactie gretig in op het verzoek van Gijssen en Roelants om verder mee te werken. In 1934 leverde hij twee fragmenten uit een onuitgegeven roman en een essay over Marcel Proust, 'Auscultatie van den daemon'⁸, dat aanzienlijk interessanter is dan de polemiek met zijn Brusselse vriend Max Lamberty in de laatste jaargang over 'de grenzen der literatuur'.

DE PROUST-CLUB

Ondanks de intimiderende titel is 'Auscultatie van den daemon' een bijzonder genietbare tekst die bovendien opvallend relevant is voor het schrijverschap van Brulez. De eerste drie pagina's vormen een geestige kleine psychopathologie van de West-Europese literatuur vanaf Plato – 'Een Daemon, meneer, zit verscholen onder dien glimmenden kaalkop' – tot de grootheidswaan van de Hollandse Tachtigers – 'Nu geen grapjes meer! Hou het je voor gezegd: "Het Woord alleen is!"' Via de Oostenrijks-Hongaarse auteur Max Nordau, die in zijn beruchte studie *Entartung* uit 1892 'al die belauwerde genialiteit [...] naar de koudwaterkuur [heeft] verwezen', komt Brulez tot de conclusie dat een literaire "roeping" in veel gevallen kan worden verklaard als compensatie van een minderwaardigheidscomplex. Daar kan hij van meepraten. Als kind overgevoelig, overbeschermd maar affectief verwaarloosd door zijn moeder; een kneusje naast zijn brutale, betweterige broer Lucien; meer gedreven door de honger naar lectuur dan door de passie van het schrijven; desalniettemin overtuigd dat hij in staat is tot meer en beter – en met de koppige wil om dat te bewijzen. Dat de jonge Brulez in de auteur van *A la recherche du temps perdu* zijn lichtend voorbeeld vond, had niet in de laatste plaats te maken met de aspiraties en frustraties van de jonge Marcel Proust waarin hij zichzelf herkende. Driekwart van 'Auscultatie van den daemon' vormt een boeiende Proust-analyse die meer dan alles wat Brulez daar later over schrijft verhelderend is voor het ontstaansproces van zijn eigen werk, in het bijzonder van *Mijn woningen*:

Reeds de jonge Marcel is bezeten door de obsessie 'iets' te schrijven. Maar na enkele bladzijden, doet verveling hem de pen neerleggen. Hij weent bij de gedachte dat hij nooit talent zal hebben, dat hij niet begaafd is. Maar zoo zijn werk niet eerder tot stand komt, ligt in werkelijkheid de schuld niet zoozeer bij de 'luiheid' die hij zichzelf verwijt, noch bij zijn 'nullité intellectuelle' waarover hij herhaalde malen klaagt, maar wel bij het gemis aan een onderwerp en bij zijn hoge opvatting der litteratuur, die zich voor doel stelt 'het ontdekken van waarheden behoorend tot een wereld meer werkelijk dan deze waarin wij leven'. [...] De grondstof van het werk is dus het summa van 's schrijvers impressies, gevoelens, ervaringen, gedachten. Maar deze worden niet 'bewerkt' in hun onmiddellijke staat op het oogenblik dat zij zich voordoen, maar wel jaren nadien, wanneer zij in het geheugen weer opdruken. [...] Proust neemt zijn 'evocaties' zooals zij opwellen: spontaan en levendiger dan de oorspronkelijke indrukken, onder het impuls van zintuigelijke gewaarwordingen

Bijlschrift

geladen met associatief bezit. Zoo wordt Combray opgeroepen door den smaak van een stukje ‘madeleine’, een jeugdreis door den klank van een mes op een bord, de Champs Elysées door den reuk van schimmel, Balbec door het gevoel van stijfheid van een servet, Venetië door het struikelen over een uitpuilende plaveisteen.

Behalve in *De toren van Lynkeus*, zijn literaire memoires uit 1969, zal Brulez ook in bijdragen in tijdschriften meermaals terugkomen op aspecten van het werk van Proust. Een aardig voorbeeld is ‘De dromer als essayist’ uit 1949 in het *Nieuw Vlaams Tijdschrift*, over een droom waarin hij te gast was bij de ouders van Proust:

Zij introduceerden mij in een ruim auditorium, waar de Marcel Proust-club haar jaarvergadering hield en verzochten mij er een voordracht te houden. Met veel gemak improviseerde ik terstonds op het thema *L’Echelle ascendante et descendante des passions*, dus o.m. over het feit dat *A la recherche du temps perdu* een grotere aandacht schenkt aan het progressief uitsterven der hartstochten (b.v. liefde, nijd, verdriet) dan aan hun ontstaan. Dit bijzonder aspect van Prousts psychologie was mij echter voordien nooit opgevallen. Ik moet over dit onderwerp een schat van subtiele beschouwingen geleverd hebben gedurende zowat twee uur, duur die, gezien de bijzondere kneedbaarheid van de droomtijd, in werkelijkheid wellicht slechts twee minuten slaap in beslag nam.⁹

Een levenslange fascinatie voor Marcel Proust was zowat het enige wat Raymond Brulez verbond met zijn vier jaar oudere broer Lucien, lector in de Franse taal- en letterkunde aan de universiteit van Hamburg. Omdat Lucien Brulez zich tijdens het interbellum nog intenser dan Raymond bezighield met de studie van het werk van Marcel Proust, reisde hij met een aanbeveling door diens jongere broer, de Parijse chirurg Robert Proust, naar Illiers (thans Illiers-Combray) ‘pour s’y inspirer des lieux où vécut Marcel’.¹⁰ Lucien Brulez duikt zelfs op in de correspondentie en de dagboeken van Samuel Beckett, die in 1931 een essay over Proust publiceerde en in 1936 tijdens zijn verblijf in Hamburg een werkcollega van lector Brulez bijwoonde. In een brief aan de Ierse dichter Thomas MacGreevy schreef Beckett: ‘I met a Proust friend in the University, a Flaman [sic] called Brulez, professor of French here, & gave him my book, which released his compliments.’¹¹ Na de kennismaking noteerde hij in zijn dagboek: ‘He is intelligent, unhappy mad eyes.’ – Intelligent, ongelukkig, verwilderde blik. Hoe verdoold was filoloog en filosoof Lucien Brulez intussen aan de genazificeerde universiteit van Hamburg, vijftien jaar nadat in Den Haag zijn studie *Het vrijheidsbegrip* was verschenen?

‘LETTRES NÉERLANDAISES’

Met geen van de redacteurs van *Forum* voelde de vrijzinnige individualist Ray-

Radionieuws
De „programmabrochures“
van het N.I.R.

RADIO EN LITTERATUUR
IN BELGIË

Een onderhoud met
Raymond Brulez

(Van onzen correspondent.)

Brussel, Juni.
Wanneer het N.I.R. het Belgische Nationale alliant voor Radio-onroep worden verschillende redenen bevestigd gepubliceerd. Welke de indruk zeker waard zijn. Inzachtig van het ons voluit, scripta manent, heeft dit lieren - bestaan verschillende behouden bevestigd, onderscheiden etc. In drukwerk vast te leggen, zalde de luisteraar, die daarvoor veel in 's gelegenheid te stellen meer profijt van de taandingen te hebben. Voor een luttel bedrag zamen zij zich deze brochuree aanachtafen, elke elf een cyclus luistering over een bepaald iderwerp berichten en van uiteenlopende illustraties zijn voorzien. Wij waren in de gelegenheid kennis te nemen van de dezer dagen

van deze zaak kwijt. Deze werkte trouwen ook mee door verschillende schetsen van Antoon Tjebboef tot hoorenplan te adaptieren.

Om terug te komen op het betrek tot onroepbetreffende. Vlaanderen of Nederlandacht luisteringen, die doet zich ons stierk voelen, dat welke stukken van Tweede-Wereldoorlog auteurs in het Nederlandisch vertaald moeten worden, van einde af voor de Vlaamische radio te spelen.

Zou nu toe wordt elke luisterer opgevoerd, door daarvoor speciaal georganiseerde reizen, maar in September a.s. zal er een vaste groep worden ontworpen, die toert van het N.I.R., welke zal bestaan uit schrijvers, die volkomen op de hoogte zijn met de huidige stichting, welke een luisterer is. Deze groep zal voortaan geregeld voor de uitvoering dezer splicht zorg dragen.

Van de luisteringen kwamen wij op de luistering, welke ook op het gebied der literatuur wij luisterig zijn. Toen het thans gelijktijdig verspreiden in lezersverruim, sociale wij hierboven mededen, heeft men het belang er van in doen luistering. Van deze luistering ontvonden we er bevoor dezer versterkers. Wat de boekbeoordeling nogmaals deze is in handen van een viertal critici, n.l. Rogier van der Meer, Lode Baetens, Gerard Welsch en Bouda zelf. Deze laatste houdt ook aansluiting een tijdschriftenkritiek. In deze besprekingen krijgen de Noord-Nederlandse literatuur recensies haar deel. Ook interview's met letterkundigen en kunstenaars komen veelvuldig voor. Er komt bijna geen belangrijke Nederlandse auteur meer bijzij of men maakt gebruik van de gepubliceerde een gezamenlijk met hem te voeren. Deze interviews maken dikwijls deel uit van de actualiteitsrubriek. Tevens Charlotte Kribler kerstgaten in Brussel optrad geïnterviewd met er van haar ook voor de N.I.R. te laten verklaren. Wat

Hond Heemacht

De Hond Heemacht hield hedenmorgen zijn 20e algemeene jaervergadering in het Aankerkhotel te Amsterdam. De vergadering werd bijgewoond door den heer P. Visser, chef van de afdeling Kunst en Wetenschappen van het Departement.

De voorzitter, mr. J. A. van Sonbeek, oprichter van de vereniging, sprak een openingsrede uit. Aan het uilgebeacht 20e jaarvering van den hond aanmaken wij het volgende: Het aantal aangehoorden vereenigingen steg van 42 tot 45, het aantal donateurs (hoofdzakelijk gemeentebesturen) daalde echter van 28 tot 22, het netal der hullezovone leden steg tot 124. De rijksaanstelling werd tevens verminderd.

De werkzaamheden van den hond waren in het algemeen zeer naar omvangrijk en betreffen o.a. de maatschappijverordening van Amsterdam, moelen, grachtenging, het natuurreservaat, oude graven etc. Ook de werving in het landchap van de belangstelling.

De reclameborden in het open landchap zijn vrijwel weg door de gevoelige vereenigingen op onwettige reclame. Sedert kersten tijd is de strijd aangehouden tegen onwettige reclameborden, oude graven etc. Ook de werving in het landchap van de belangstelling.

De algemeene vergadering hield prof. dr. L. Kragten, oud-voorzitter van den hond, een herdenkingsrede.

Bij de bezinningsrede zijn het leden van den Hond Heemacht gekozen: mr. A. de Campling de Booy, secretaris van het Oost-Nederlandsche Aankerkhotel; W. H. Scholten, voorzitter van de Stichting Menso van Coillie; en J. G. van der Meer, voorzitter der Vereeniging Hendrik de Koster; dr. J. A. Binnema de Binn.

Het weer der laatste dagen

Onze weerkundige medewerker schrijft: Ouderende de laatste dagen zijn vreesachtige merkwuurde weerveranderingen voorgekomen, waarbij veel regen is gevallen en de temperatuur sterk afwisselend is geweest. Deze veranderinge weerveranderingen zijn meerkwaad, omdat zij den overgang vermeden hebben een algemeen heerscheend, naar rustig, niet-actieve weerstoestand en een toestand van sterke actie.

De eerste weerstoestand behoorde tot het zoogenaamde minimumtype, waarbij schiedvragen in den dampkring wordt opgevoerd, de tweede tot het zoogenaamde verbruikttype, waarbij afwisselende weerstoestand is geweest.

Vóór den 3den Juni was de heerscheendtoestand over de geheele Westelijke helft van Europa naar zuidwesten. De temperatuur was overal bevoord de normale en bij een dergelijke luchtdrukverandering kan de zwaai in den dampkring plaatsing worden verstoord onder den invloed van belangrijk geringe krachten. Deze krachten kunnen bij wijl kunnen bij het afschudden van wolfdraap al de lucht in den vorm van wolken of regen.

Nu bleek uit waarnemingen in de laatste luistering, dat van 2 op 3 Juni de betekenisvolle voorspelling in de hoogere luchtlagen sterk was gestegen. Reeds de twee den Juni begonnen kleine hoeveelheden regen te vallen in een groot rondom het Franche Kanaal, waar zich

Bijtschrift

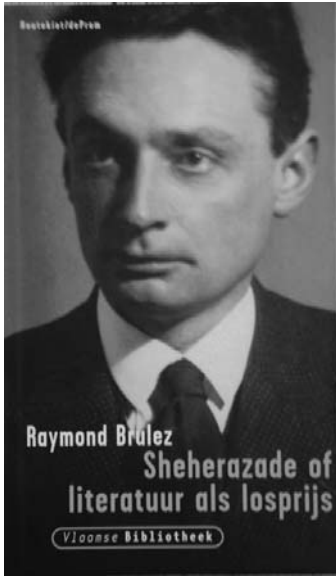
mond Brulez zich meer verwant dan met Du Perron. Toen hij begin 1935 bij het Franstalige Brusselse weekblad *Cassandra* chroniqueur werd voor de Nederlandse literatuur, was een van zijn eerste recensies 'E. du Perron ou le dernier des individualistes' over *De smalle mens*¹². Een exemplaar van de editie met zijn kroniek stuurde hij aan Du Perron in Parijs, die aangenaam verrast reageerde:

Veel dank voor het nr. van *Cassandra*, voor de moeite die u zich gegeven hebt om zoveel goeds over mij te zeggen en nog meer misschien voor deze goede opinie zelf. Ik heb met meer plezier gelezen hoe u mij samenvatte en weergaf, dan hoe ik mijzelf uitdrukte (de citaten). Mijn argumenten lijken, zo losgemak, wel erg platvloers en plompverloren; de franse lezers zullen denken: 'voilà qui est encore bon pour les Pays-Bas'.... Wat uw konklusie betreft: ik ben niet méér, maar ook niet minder 'kommunist' dan aan het einde van *De Sm. M.* Als het kommunisme inderdaad leidde naar een klassenloze en staatloze maatschappij - zoals beloofd wordt - dan zou ik het wschl. geheel zijn. Maar voor een diktatuur van het proletariaat voel ik precies even weinig als voor een diktatuur van het fascisme (dat zich trouwens ook socialisties noemt). Dit alles is natuurlijk een kwestie van 'incompatibiliteit'; maar wat doe je daaraan als het zo is? Ik zal u over een paar maanden graag mijn 'roman' zenden, die ook bij Querido uitkomt.¹³

Naast de zin over het communisme schreef Du Perron: 'Ik ben het nl. in de grond geheel met u en Benda¹⁴ eens dat de clerken niet verraden moeten, maar geloof aan de andere kant niet dat "onpartijdig" of werkelijk "niets" zijn in deze tijd niet gewoonweg op een leugen neerkomt.'

In 1936 ging Du Perron nog uitvoeriger in op de *Cassandra*-kroniek over de ro-

Bijschrift

man *Het land van herkomst* waarnaar hij in de brief verwees. In het bijzonder reflecteerde hij op de conclusie van Brulez: 'Après tous ses déboires, notre auteur a adopté ce principe de sagesse qu'il faut rester fidèle à soi-même, à sa nature intime et vivre comme si on avait l'immensité devant soi; vivre avec curiosité et espoir, mais aussi avec suffisamment de pessimisme pour se résigner instantanément quand tout ce qui rendait notre vie possible viendrait à disparaître.'¹⁵ Du Perron kon zich geheel vinden in die conclusie, al waarschuwde hij wel dat de personages in het boek niet zonder meer te identificeren zijn met de vrienden die hij als model had gebruikt:

Vanmorgen kreeg ik uit Brussel uw artikel toegestuurd over *Het Land van Herkomst*. Ik zie met plezier dat u mij nog steeds genegen bent! Komt u zelf nooit in Parijs? Ik zou u dan graag ontmoeten; wat mij een bevredigender manier lijkt om 'uitwisseling' te hebben dan per brief. Ook over de politiek en het communisme – en het individualisme, zouden wij eens moeten praten. Ik denk dat we het daarover vrij spoedig eens zullen worden, maar niet-temin.

Nu iets anders: zou u in een van uw volgende kronieken de bewering willen rectificeren dat Graaflant, Wijdenes en Héverlé – Greshoff, Ter Braak en Malraux zouden zijn? Er zijn waarheden voor de happy few, waar het groote publiek niets mee te maken heeft en waar u in de zin, onmiddellijk volgende op deze onthulling, over mij laat volgen: 'L'auteur en convient d'ailleurs lui-même' is het net of ik die kaart graag uitspeel. En in alle ernst, d.w.z. tusschen u en mij, ik zou die opvatting alleen onder alle reserves kenbaar maken; ik heb wel degelijk, om een element van vermomming, wijziging, onnauwkeurigheid enz. het woord 'roman' op het boek gezet. Of iets is historisch juist, of het is het niet. Als historische weergave van de werkelijkheid zou mijn boek 1000 notities vereischen bij alle plekken waar die werkelijkheid verdraaid werd, om welke reden dan ook: aesthetisch of moreel. In het onderhavige geval, door u aan de orde gesteld, zou de waarheid zoo zijn: Graaflant, over wien weinig wordt verteld, is vrij precies Greshoff, (behoudens dan alles wat in een zoo schetsmatig beeld ontbreekt); Wijdenes is Ter Braak zeker niet, want zoo eenzijdig en 'karikaturaal' gezien, en bovendien zoo aangevuld met gesprekken die hij nooit van zijn leven gehouden heeft. Héverlé is de *schim* van Malraux; er zijn niet alleen verscheidene feitelijke verschillen, maar – wat erger is – ondanks het door u zoo scherpzinnig ontdekte fragmentje uit *Le Temps du Mépris* – zeker 50% van de gesprekken tusschen Héverlé en Ducroo hebben niet zoo plaats gehad. Ik vind de openbaring

in uw artikel, waar het fransche lezers betreft, dus vooral tegenover Malraux vervelend. Zou u zoo goed willen zijn nog iets over deze ‘modellen’ te zeggen. De vorm waarin, laat ik geheel aan u over. Het hoeft natuurlijk niet met nadruk te gebeuren, maar een kleine rectificatie lijkt mij met het oog op een bepaald soort lezers wel gewenscht. Het spijt mij zelfs dat dit verzoek noodig geworden is, om de reden eerder genoemd.¹⁶

Brulez ging geredelijk in op het verzoek. Onder zijn kroniek in de editie van 21 maart 1936 liet hij deze noot toevoegen: ‘Dans notre précédente chronique, consacrée au Land van Herkomst de du Perron, nous avons “identifié” certains personnages. L’auteur nous prie cependant de noter que ces “identifications” ne sauraient avoir la rigueur d’équations algébriques et que, notamment pour le personnage d’Héverlé (Malraux), il y a des différences de fait considérables.’¹⁷ Du Perron liet in een dankbriefje voor de rectificatie weten dat hij na 1 juli niet meer in Parijs zou zijn, ‘maar mocht u voordien nog hier komen, dan houd ik mij voor een bezoek uwerzijds aanbevolen.’¹⁸

Cassandre kregen Du Perron en Ter Braak doorgestuurd door Jan Greshoff, correspondent van *Het Vaderland* en de NRC in Brussel. Ter Braak in een brief aan Greshoff: ‘Dank voor *Cassandre*. Deze Brulez doet daar sympathiek werk, vind ik. Hij heeft blijkaar precies de mentaliteit van intelligent voorlichten, die op zoo’n plaats natuurlijk vereischt wordt.’¹⁹ Vanuit het Italiaanse Sestri Levante waar hij in de zomer van 1935 vakantie hield, schreef Greshoff aan Brulez: ‘Met buitengewone belangstelling volg ik uw rubriek in *Cassandre*. De stukken over Du Perron en Ter Braak²⁰ waren onverbeterlijk. Ter Braak zelf, die ik Zaterdag in Parijs sprak was er ook zéér mee ingenomen.’²¹

Toen het gerespecteerde culturele weekblad *Cassandre* in het voorjaar van 1937 een politiek instrument werd in de handen van een hoofdredactie met fascistische

sympathieën, zegde Brulez zijn medewerking op. De voorbije twee jaar had hij in totaal een vijftigtal kronieken geleverd, waarvan de dertig over werk van Vlaamse auteurs in 1938 werden gebundeld in de boekuitgave *Ecrivains flamands d'aujourd'hui*. Zijn bijdragen over Nederlandse auteurs verwerkte hij na zijn benoeming bij het NIR in een reeks radioprogramma's over de naoorlogse Noord-Nederlandse literatuur. Over zijn medewerking aan *Cassandre* en zijn opdracht als literair adviseur bij de omroep werd hij in maart 1936 voor *Het Vaderland* geïnterviewd door Greshoff, die in zijn flatterende inleiding uitvoerig stilstond bij het bijzondere belang van Brulez' Franse kronieken:

Raymond Brulez, auteur van een roman *André Terval* en van een bundel novellen *Sheherazade*, heeft een groot prestige door zijn uitnemende critieken over Nederlandsche letterkunde in het te Brussel in het Fransch verschijnende weekblad *Cassandre*. Zulke critieken zijn zeer nuttig, omdat zij onze door de taal aan zoo een beperkt gebied gebonden litteratuur, althans eenige bekendheid geeft ook bij de Belgische en eventueel Fransche lezers, die het Nederlandsch niet beheerschen. Brulez geeft een altijd intelligente interpretatie van het besproken werk en behandelt vrijwel uitsluitend schrijvers, die de moeite loonen. Door zijn inderdaad buitengewone internationale belezenheid, onafhankelijkheid en breeden blik neemt hij in de Vlaamsche litteratuur een zeer aparte plaats in. Er is geen spoor van provincialisme in hem te bespeuren. Ook door het feit, dat hij liberaal is – dit woord hier niet in streng politieken maar in algemeenen zin genomen – neemt hij een eigen plaats in in de Vlaamsche letterkunde, die voor het grootste en belangrijkste deel katholiek is (Roelants, Walschap, Gijssen etc.).²²

Op verzoek van Hendrik Marsman en Simon Vestdijk werkte Brulez vanaf begin 1936 ook mee aan de literaire pagina in *De Groene Amsterdammer*. Dat zij over zijn *Cassandra*-kronieken niet minder opgetogen waren dan Greshoff, Du Perron en Ter Braak, illustreert deze brief van Vestdijk:

Ik kan niet nalaten u even dank te zeggen voor de aandacht die u aan Else Böhler besteed heeft, zoowel in *Cassandra* als in *De Groene*.²³ Het laatste stuk leek Marsman en mij, gegeven den omvang, niet te verbeteren, afgezien dan nog van het gunstige oordeel, dat mij natuurlijk ook niet ongevoelig liet. Er is weinig goeds over Else gezegd; trouwens zelf stel ik het boek ook achter bij Ina Damman, waarover u indertijd reeds schreef en ten aanzien waarvan u de eenige was die de Proust-invloeden ontdekte!²⁴

Alles wat u daarover schreef was geheel juist, uitgezonderd wellicht de ‘intermittences du coeur’,²⁵ die bij Anton Wachter aanwezig waren, – doch ook reeds [noot onder de brief: ‘en in dezelfde mate!’] bij den 16-jarigen S. Vestdijk, die Proust nog niet kende! De koolzaadgeur-passage daarentegen moet absoluut onder dien invloed geschreven zijn; ook wat de geheele psychologische kijk betreft heb ik veel aan Proust te danken. Het is jammer dat wij elkaar niet meer op de bladzijden van *Forum* zullen ontmoeten; in elk geval geeft nu *De Groene* een zij het ook poovere vergoeding daarvoor.²⁶

HONING EN PEPER

Op de bedroevende omstandigheden waarin *Forum* werd opgedoekt, ging Vestdijk in zijn brief niet in, maar aangezien hij vanaf 1934 deel uitmaakte van de Nederlandse redactie en Brulez wist hoe de Vlaamse redactie functioneerde, waren de redenen waarom het tot een kortsluiting moest komen hen allebei bekend. Uit de behoefte van Roelants, Walschap en Gijsen om, mede naar aanleiding van Brulez' inzendingen, afspraken te maken over ‘de rechten van de erotische literatuur in *Forum*’,²⁷ bleek ten overvloede dat de kloof tussen de redacties niet te overbruggen was.²⁸ Du Perron was niet onder de indruk van de dreiging van de Vlaamse redacteuren met collectief ontslag: ‘Treden zij opeens af (wat nauwelijks te verwachten is, tenminste van alle 4), dan rustig zien ze te vervangen door Brulez, Elsschot, Zielens, desnoods Jan van Nijlen.’²⁹ Greshoff zag in het aangekondigde vertrek van de Vlamingen zelfs een mogelijkheid om ‘meteen aan die scheeve toestand van een dubbele redactie een einde te maken. Dat is niet normaal en niet goed. Het ideaal

Bijschrift

zou zijn een vijfhoofdige redactie: Menno ter Braak, Raymond Brulez, Willem Elschot, H. Marsman, S. Vestdijk.³⁰

Het eerste deel van de uitgave van de correspondentie tussen Ter Braak en Du Perron was in 1962 voor Maurice Roelants de directe aanleiding om in de lezingenreeks 'Begin, splitsing en einde van het tijdschrift *Forum*' voor de Koninklijke Academie voor Taal- en Letterkunde in Gent zijn versie van het verhaal te laten horen. Aangevuld met een afdeling 'Honing en peper in brieven' publiceerde hij de lezingen in 1965 in boekvorm onder de titel *Roman van het tijdschrift Forum of: Liaisons dangereuses*. Brulez recenseerde het boek in Elsevier en maakte gebruik van de gelegenheid om het een en ander te preciseren:

Roelants noemt hierbij het geval dat de bijdrage 'De Klok' van schrijver dezes om morele bezwaren afgewezen werd, en een tweede bijdrage 'slechts fragmentair verscheen nadat het nochtans noodzakelijke overleg daaromtrent in de vergeethoek was gesukkeld!...' Hieraan kan ik toevoegen dat het hier ging om mijn novelle 'De Maagdensprong'. Sommige preutse leden der Vlaamse redactie vreesden dat, door mijn toedoen, lezeressen zouden ontdekken dat, op het 'Carte du Tendre' een eiland voorkomt dat Lesbos wordt genaamd... 'Marnix Gijsen', aldus Roelants, 'voelde zich het meest gekweld door al wat toen zijn streng geloof kwetste.'³¹

Hoe hij dacht over de preutsheid van de Vlaamse redactie, had Brulez al in januari 1935 duidelijk gemaakt in een brief aan Gijsen:

Mijn waarde Gijsen, Wel 'De Klok' terugontvangen. Ook het handschrift van het veroordeelde gedeelte van mijn 'Maagdensprong' wenschte ik weer in mijn bezit te krijgen. Zoodus worden de criteria der meest orthodoxe Costerlijke Ethica met eerbied gevolgd tot in de redactie van het Vlaamsche *Forum*? Zeer stichtend waarachtig!... Maar nog een derde handschrift onderwerpen voor een novellennummer dat blijkbaar voor kostschooljuffers bestemd is, lijkt me wat veel gevraagd... Dit geval, alsook de wijze waarop er met mijn 'Maagdensprong' werd omgesprongen, deed me besluiten maar liefst af te zien van alle verdere medewerking aan een *FORUM* waar sommige beelden slechts opgesteld worden zoo ze in essentiele gedeelten verminkt zijn. Neem mij mijn vrijmoedigheid niet kwalijk en wees verzekerd dat ik u persoonlijk ook verder steeds dankbare achting en sympathie zal toedragen.³²

Door zijn langdurig verblijf in de Verenigde Staten tijdens de Tweede Wereldoorlog metamorfoseerde moraalridder Marnix Gijsen in een combattieve vrijdenker. Zijn vooroorlogse morele bezwaren tegen André Terval – 'geen stroom; een vuil kasteelviervertje voor eigen genot bestemd'³³ – en tegen sommige verhalen in *Sheherazade*

harkte hij in 1945 weg achter zijn felicitaties naar aanleiding van Brulez' vijftigste verjaardag: 'bij dit stille jubilee mag ik je wel zeggen hoezeer ik je persoonlijk dankbaar ben voor het element van intelligente fantaisie dat je in onze literatuur hebt gebracht. Elk boek was een oase in de woestijn der folkloristische zeventzottenrij.'³⁴

NOTEN

- 1 Jean Baudoux (pseudoniem van Jan Schepens), 'Lettres néerlandaises.' In: *Mercur de France*, februari-maart 1936, p. 205-206. 'Raymond Brulez, een zeer Latijns klinkende naam, is een bewonderenswaardig kenner van de Franse literatuur en, zoals hij excelleert in literaire en filosofische *fantaisies*, ontpopt hij zich als een briljante in alle opzichten Franse geest, voor wie Proust, Stendhal en Voltaire geen geheimen meer hebben.'
- 2 Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift 43 (1933) 85 (januari-juli), p. 204.
- 3 Raymond Brulez, *Sheherazade, of Literatuur als losprijs*, Steenlandt (Kortrijk 1932): voorpublicatie van het titelverhaal in *Forum*, september 1932, p. 586-601. Heruitgaven van de bundel bij de Nederlandsche Boekhandel (Antwerpen 1946 en 1955) en Houtekiet (Antwerpen 1999 en 2015). In de uitgave van 2015 werd in het verhaal 'De opstand der voetnota's' een zinsnede hersteld die in de tweede druk en de daarop gebaseerde derde en vierde druk ontbreekt.
- 4 Bart Vervaeck, 'Wereldmuziek. *Sheherazade* van Raymond Brulez.' In: *Revolver* 33 (2006/2007) 2 (september 2006), p. 38.
- 5 Alice van Nahuys (N.V. Em. Querido's Uitg. Mij) aan Raymond Brulez, Amsterdam 15 december 1936. Coll. erven Brulez.
- 6 Raymond Brulez aan Maurice Roelants, Sint-Michiels 11 januari 1934. Coll. Letterenhuis, R5845/B2.
- 7 Maurice Roelants aan Raymond Brulez, Brussel 16 augustus 1932. Coll. erven Brulez.
- 8 Raymond Brulez, 'Auscultatie van den daemon.' In: *Forum*, mei 1934, p. 484-457.
- 9 Raymond Brulez, 'De dromer als essayist.' In: *Nieuw Vlaams Tijdschrift*, juli 1949, p. 128-129; opgenomen in de bundel *Diogenes* (Hasselt 1962), p. 59-62.
- 10 Robert Proust aan Lucien Brulez (autograaf met los blaadje waarop de briefschrijver een plattegrond van Illiers heeft geschetst); ongedateerd. Coll. erven Brulez.
- 11 Brief van 28 november 1936; geciteerd in: Michaela Giesing, *Das Raubauge in der Stadt. Beckett liest Hamburg* (München 2007), p. 44.
- 12 Raymond Brulez, 'E. du Perron ou le dernier des individualistes. *De smalle mens*.' In: *Cassandre*, 16 februari 1935, p. 5.
- 13 E. du Perron aan Raymond Brulez, Parijs 19 februari 1935. Coll. erven Brulez.
- 14 De Franse filosoof en chroniqueur Julien Benda, auteur van het ophefmakende essay *La trahison des clercs* (1927) over de dubieuze rol van intellectuelen in de Franse politiek.
- 15 Raymond Brulez, 'Biographies romantisées. *De dollé dictator*, door A. Helman - *Het land van herkomst*, door E. du Perron.' In: *Cassandre*, 22 februari 1936, p. 9-10. 'Na al zijn teleurstellingen heeft onze auteur dat wijze principe aangenomen om trouw te blijven aan zichzelf, aan zijn innerlijke natuur en aan leven alsof men het reusachtige vóór zich heeft; leven met nieuwsgierigheid en hoop, maar ook met voldoende pessimisme om zich er onmiddellijk bij neer te leggen wanneer alles wat ons leven mogelijk maakt komt te verdwijnen.'
- 16 Drie korte fragmenten van de brief en van de betreffende passage uit de kroniek werden in facsimile opgenomen in E. du Perron. *Schrijversprentenboek* (Amsterdam 1969), p. 33.
- 17 'In onze vorige kroniek, gewijd aan *Land van Herkomst van du Perron*, hebben wij bepaalde personages 'geïdentificeerd'. De auteur verzoekt ons niettemin te vermelden dat deze 'identificaties' niet als strikt algebraïsche vergelijkingen mogen gelden en dat er, in het bijzonder bij het personage van Héverlé (Malraux), aanzienlijke feitelijke verschillen bestaan.'
- 18 E. du Perron aan Raymond Brulez, Parijs 4 april 1936. Coll. Letterenhuis, B917/B2.
- 19 Menno ter Braak aan Jan Greshoff, Den Haag 20 april 1936. Briefwisseling tussen Menno ter Braak en J. Greshoff 1926-1940, www.mennoterbraak.nl.
- 20 Het stuk over Ter Braak: Raymond Brulez, 'M. ter Braak ou le politicien sans parti. *Politicus zonder partij*.' In:

- Cassandre, 15 juni 1935, p. 5.
- 21 Jan Greshoff aan Raymond Brulez, Sestri Levante, ongedateerd (ca. juni 1935). Coll. erven Brulez.
- 22 'Het contact tusschen Hollandsche en Vlaamsche litteratuur. Een onderhoud met Raymond Brulez.' In: *Het Vaderland*, 21 maart 1936.
- 23 Raymond Brulez, 'Else Böhler, Duitsch dienstmeisje, door S. Vestdijk.' In: *De Groene Amsterdamer*, 21 maart 1936, p. 8, en in *Cassandre* van dezelfde datum.
- 24 Raymond Brulez, 'Vestdijk ou la revanche de l'artiste. Terug tot Ina Damman, door S. Vestdijk – De dood betrapt, door S. Vestdijk – De oubliette, door S. Vestdijk.' In: *Cassandre*, 7 september 1935, p. 5.
- 25 'Intermittences du coeur': titel van het eerste hoofdstuk van *Sodome et Gomorrhe II* (1922), het vierde deel van *A la recherche du temps perdu* van Marcel Proust.
- 26 Simon Vestdijk aan Raymond Brulez, Bithoven 26 maart 1936. Coll. erven Brulez.
- 27 Maurice Roelants, *Roman van het tijdschrift Forum of: Liaisons dangereuses* (Brussel 1965), p. 64.
- 28 'Het verschil van mening over de zedelijke normering, dat tot de opheffing van het tijdschrift zou leiden, viel aldus niet samen met de Noord-Zuid grens, zoals dit in de geschiedschrijving over *Forum* telkens wordt beweerd.' Lut Missinne, *Kunst en leven, een wankel evenwicht. Ethiek en esthetiek: prozaopvattingen in Vlaamse tijdschriften en weekbladen tijdens het interbellum (1927-1940)* (Leuven-Amersfoort 1994), p. 275-276.
- 29 E. du Perron aan Menno ter Braak, Parijs 16 juli 1935. Briefwisseling tussen Menno ter Braak en E. du Perron 1930-1940 (herziene editie), www.mennoterbraak.nl.
- 30 Jan Greshoff aan Menno ter Braak, Sestri Levante 20 juli 1935. Briefwisseling tussen Menno ter Braak en J. Greshoff 1926-1940, www.mennoterbraak.nl.
- 31 Raymond Brulez, 'De schone tijd van *Forum*.' In: *Elsevier*, 4 juli 1965.
- 32 Raymond Brulez aan Marnix Gijsen, Sint-Michiels 10 januari 1935. Coll. Letterenhuis G994/B2. 'Costerlijke Ethica': van Dirk Coster. *De Toren van Lynkeus* (Brugge-Utrecht 1969), p. 83: 'Van de novelle *De Maagdensprong* werd het slot geschrapt, terwijl de "erotiek" van *De Klok* geen genade vond bij de Vlaamse redacteurs.' 'De klok' verscheen in februari 1936 in *De Vlaamse Gids*.
- 33 Marnix Gijsen, 'Raymond Brulez. André Terval of Inleiding tot een leven van gelijkmoedigheid'. In: *Dietsche Warande & Belfort*, september 1930, p. 718-726; opgenomen in *Ver-*

zameld werk, deel 5 (Amsterdam / 's-Gravenhage 1977), p. 747-759.

- 34 Marnix Gijsen aan Raymond Brulez, New York 21 november 1945. Coll. erven Brulez.

Zie verder van Raymond Brulez: 'Ten tijde van *Forum*. Vier belangrijke jaren in de Ontwikkeling van de Nederlandse Letteren', in: *Het Laatste Nieuws*, 14 februari 1963; en 'Ter Braak en Du Perron. Een Blik achter de Schermen', in: *Het Laatste Nieuws*, 7 oktober 1965. De *Forum*-bijdragen van Brulez zijn beschikbaar in elektronische edities op www.dbnl.org.